

Rychtář je historické označení pro zástupce vrchnosti ve správě vesnice, obce.

Kdo řídí obec dnes? Jak tuto funkci získává?

Jař, -e; jařina, -y je obilí nebo jiná plodina setá na jaře. Ozim, -u; ozimé obilí nebo jiné plodiny seté na podzim. Zjistěte v jiných zdrojích, které plodiny k těmto skupinám patří.

Jmenujte vesnici, v okolí vašeho bydliště, která má ve svém názvu slovo Lhota.

Jak lze poznat, kdy byla vesnice založena? Jména nejstarších osad často končila příponami -any, -ice, -yně, např. Břežany, Kojice, Rabyně. Újezdy vznikly podle území vyměřeného a vyznačeného objetím jeho hranic. Jméno Týn dokládá, že místo bylo kdysi opevněno dřevěnou hradbou (palisádou) neboli týnem.

Odvoďte, jak se nazývaly vesnice, které vznikly žďářením (vypálením) lesa.

VRCHOLNÝ STŘEDOVĚK

Nejpočetnější část středověké společnosti tvořili venkované

Šlechtic předává lokátorovi (muži s kloboukem) listinu, kterou ho pověřuje založením nové vsi. Rolníci, které lokátor zajistil, motykami připravují půdu pro nová pole. Další sbíjejí konstrukci dřevěného obydlí.

Na druhém obrázku lokátor, který se stal **rychtářem** nové vsi, rozsuzuje poddané rolníky. Mohl pokutami trestat méně závažná provinění a třetinu takto získaných peněz si ponechat za odměnu.

S Upřesněte, kdo to byl **lokátor**. Zdůvodněte, co bylo třeba v určeném místě připravit pro novou vesnici. Kdo se zpravidla stával rychtářem? Jakou část si mohl rychtář nechat z pokut, které uděloval za drobné prohřešky rolníkům?

Z rukopisu saského práva z první poloviny 14. stol.

Počet obyvatel na začátku vrcholného středověku narůstal u nás i v Evropě

Lidé proto káceli lesy, a tím rozšiřovali plochu obdělávané půdy. Snažili se také půdu lépe využívat. V raném středověku rolníci obdělávali každoročně jen část svých polí, ostatní půdu ponechávali ladem (úhorem), aby si odpočinula. Nový **trojpolní systém** začal střídát jař, ozim a úhor. Úhor se využíval jako pastvina pro dobytek.

Od 13. století bylo třeba v českých zemích zásobovat potravinami obyvatele nově vznikajících měst. Proto byly zakládány vesnice i ve vyšší nadmořské výšce, později i v horských oblastech. Nedostatek osadníků vedl k tomu, že do českých zemí přicházely skupiny rolníků z ciziny, především z německých zemí.

Zakládání nových vsí se označuje slovem **kolonizace**. Protože první roky hospodaření byly obtížné, vrchnost vesnice na určitý počet let osvobozovala od placení dávek. Dávala jim tzv. lhůtu, staročesky *lhótu*. Dávky vrchnosti se platily zčásti v penězích, zčásti v naturáliích. Ty tvořilo určené množství obilí nebo jiných zemědělských produktů.

Zdůvodněte výhody trojpolního systému oproti předchozímu způsobu obdělávání. Vyjádřete zlomkem, jaká část polí zůstávala ladem v trojpolním systému. Zdůvodněte, proč byly vesnice zakládány i ve vyšších nadmořských výškách. Jak se řešil problém s nedostatkem osadníků? Vysvětlete, od kterého slova vzniklo označení řady vesnic Lhota. **S** Co jsou **naturálie**?

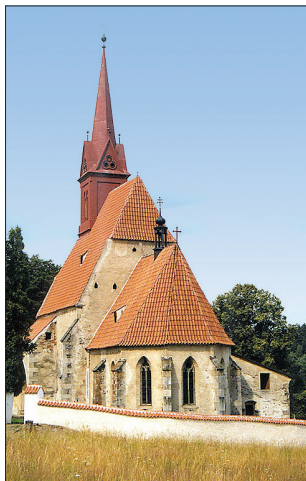
Zemědělské práce byly vyobrazovány v tzv. kalendářiích, kde symbolizovaly jednotlivé měsíce. Určete, kde zemědělec používá těžký **kolesový pluh**, který pozvolna nahrazoval lehké rádllo. Jak souvisí hmotnost pluhu s kvalitou orby? Kosy se používaly pouze při senoseči. Kterým nástrojem proto zemědělec sklízí obilí?

Zemědělské práce na českých vyobrazeních z r. 1356

VRCHOLNÝ STŘEDOVĚK

Vesnická stavení a stavby

Nadto chceme, aby ve vsi byl kostel, v němž kněz nechť slouží mši svatou.
(Z listiny olomouckého biskupa z r. 1270)

Kostel sv. Jana Křtitele v Zátoni

Nejvýstavnější vesnickou stavbou býval zpravidla kostel. V některých vsích si nižší šlechta stavěla sídla v podobě **tvrzí** a **dvorců**. Tvrze kladly důraz na opevnění, dvorce sloužily vedle bydlení především k hospodářským účelům.

Některé vesnice měly domy rozložené kolem návsi, jiné například podél potoka do dvou dlouhých řad. Venkovský dům se skládal ze tří částí. Dvnitř se vstupovalo síní. Z jedné strany k ní přiléhala jizba, v níž byla pec, ze druhé strany komora, ve které se uchovávaly cennosti a spalo se v ní. Za domem se nacházely sýpky (špýchary), chlévy a kolny.

Zdůvodněte, která kamenná stavba byla na venkově nejčastější. Ve kterém slohu byl kostel na obrázku postaven? Podle čeho to poznáte? Vysvětlíte spojení **nižší šlechta**. Jak se nazývaly dva typy jejích sídel a v čem se odlišovaly? Co se většinou nacházelo uprostřed vsi? Popište obytný dům. K čemu byly jeho jednotlivé součásti využívány?

Život středověkých vesničanů nebyl snadný

Venkované byli ve středověku souhrnně označováni jako „chudoba“. Přesto i mezi nimi vznikaly majetkové rozdíly podle rozlohy půdy, kterou obdělávali.

Výsledky práce na poli závisely na rozmarech přírody. Neúroda znamenala hlad.

Vesničané neměli většinou přístup ke vzdělání. Důležité pro ně byly informace od faráře. Děti získávaly praktické zkušenosti pozorováním a později i pomocí svým rodičům na poli i v domácnosti.

Svět venkovanů se omezoval na ves, ve které žili. Při nemoci zůstávali odkázáni na místní léčitelku, která používala různé odvary z bylin a přidávala zařikávání. Kovář svými kleštěmi trhal bolavé zuby a žhavým železem vypaloval otevřené rány, a tím je dezinfikoval.

Do města se vesničané vydávali jen zřídka. Důvodem byla především návštěva trhů, kde prodávali své zemědělské přebytky a nakupovali to nejnutnější, co nemohli sami získat či vyrobit. Byla to hlavně sůl a železné nářadí.

Zvažte, které praktické dovednosti mohly děti získat od svých rodičů a prarodičů. Které dovednosti se předávají tímto způsobem z generace na generaci dodnes? Uveďte konkrétní příklady.

Shrnutí

Zakládání nových vsí se nazývá kolonizace. Rolníci získávali novou půdu ve výše položených, dosud neosídlených oblastech. Naše krajina se tak změnila a přiblížila se své dnešní podobě.

- 1 Popište, jak probíhala kolonizace a zakládání nových vesnic.
- 2 Která část krajiny zaznamenala díky kolonizaci největší změny?

Slovo senoseč vzniklo složením dvou slov: seno a séci. Co se ve skutečnosti při senoseči seče?

Špýchar v Chanovicích (18. stol.)

Tvrz v Byšově z počátku 14. stol.

Dnešní kulturní krajina

Srovnejte život na vesnici ve středověku a dnes. Zapište si své názory a se spolužáky vytvořte nástěnku, na které výsledky své práce zveřejníte.